

Az Internet használata a könyvtárközi kölcsönzésben

Környezetünkben egyre ismertebbé válik a számítógépes világhálózat, az Internet, amely felfogható óriási méretű könyvtárként is, melyben különböző információkat kereshetünk, és segítségével gyakorlati feladatokat oldhatunk meg. Az eligazodás azonban nem olyan egyszerű, mint egy jól szervezett könyvtár gyűjteményében, sok-sok órát kell eltöltenünk a terminál előtt, míg a kellő jártasságra szert tehetünk.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában immár negyedik éve foglalkozom a könyvtárközi kölcsönzéssel. Ez a szolgáltatás jóval hangsúlyosabb nálunk, mint egy általános gyűjtőkörű könyvtárban, hiszen az orvostudomány információigénye átlagon felüli, a gyógyításhoz és a kutatáshoz is rendkívül sok friss információra van szükség, amely elsősorban a folyóiratokból szerezhető be. Könyvtárunk folyóirat-állománya sajnos évről évre csökken, de így is megbízható forrás a többi könyvtár számára, ezt bizonyítja a teljesített könyvtárközi kérések nagy száma.

Feladatom a könyvtárközi kölcsönzés passzív oldala, az egyetem oktatói, kutatói és hallgatói számára más könyvtáraktól beszerezni a kívánt irodalmat. Az elmúlt négy évben a hozzám évente befutó kérések száma 1986-ról 3054-re nőtt. A drasztikus növekedés oka folyóirat-állományunk kényszerű csökkenése, valamint az, hogy a kutatáshoz nélkülözhetetlen információ egyre több folyóiratban jelenik meg, amelyeket más magyar könyvtárakhoz hasonlóan már mi sem tudunk megvásárolni. Szerepet játszik még valószínűleg az is, hogy a könyvtárközi kölcsönzésben beszerzett dokumentumokat térítésmentesen bocsátjuk olvasóink rendelkezésére. A kérések számának növekedése arra indított, hogy keressem azokat a lehetőségeket, amelyekkel munkámat hatékonyabbá tehetem. Ennek az egyik oldala az adminisztráció lecsökkentése volt, a másik pedig újabb segédeszközök keresése, amelyekkel a cikkek, illetve könyvek adatait könnyebben, gyorsabban ellenőrizhetem.

1993-ban még csak egyetlen elavult 286-os géppel tudtunk rákapcsolódni a számítástechnika unixos szerverén keresztül az *Internetre*. A kapcsolat lassú volt, akadozó, a hálózati összeköttetés pedig muzeális. Az alapok elsajátításához azonban ez is megfelelt. A kezdeti barátkozást

követően a legtöbb és leghasznosabb információt a hálózat könyvtári alkalmazhatóságáról a Katalist nevű, könyvtári rendszerekkel és adatbázisokkal foglalkozó levelezőlistáról szereztem be. Lehetőségeim korlátozottak voltak, a számítástechnikához még alapfokon sem értettem, segítséget, útmutatást pedig szinte senkitől sem kaptam, ezért párhuzamosan kellett az alapismereteket elsajátítanom, és a hálózat specialitásaiba beleásnom magam. Hiába a mai információdömping, a kézikönyvek és útmutatók, amelyeket az utóbbi időben kiadtak, a hálózatról a legtöbb információt mégis magán a hálózaton lehet beszerezni. Az eligazodás persze nem könnyű, de a mai eszközök birtokában lényegesen egyszerűbb, mint korábban volt. Mindennapi munkámban nagy segítséget nyújtanak a számítógépes könyvtári katalógusok, amelyeket nem is elsősorban leltárkeresésre használok, hanem adatkiegészítésre, pontosításra. A magyar OPAC-ok listája korábban a Katalisten is megjelent, jelenleg pedig megtalálható a <http://pernix.bke.hu/opac.html> alatt.

Adatkiegészítés

Az Internet nem felülről szervezett hálózat, ebből a jellegéből adódik változékonysága is, a gomba módra szaporodó új gépek mellett más szerverek nyomtalanul tűnnek el. Ezért fontos a segédeszközök frissessége is, mert nem biztos, hogy egy néhány éve beindított szolgáltatás még ma is üzemel.

A hálózat használata korábban nehézkes volt, ma már azonban a World Wide Web világában a korábbi korlátok lassan leomlanak, nem kell fejben tartanunk IP-számokat, jelszavakat, Unix parancsokat, többlépcsős Gopher-elérési utakat, az információ helybe jön. Ennek szerintem nagyon

nagy a jelentősége, mert a praktikus, kényelmes eléréssel azokat a kollégákat is gép elé lehet csalogatni, akik korábban idegenkedtek tőle. Ma már minimális számítástechnikai ismeretekkel is érhetünk el látványos keresési eredményeket.

Az OPAC-okban való keresgélés nemcsak sikert okozott, hanem csalódásokat is. Túl sok fajta rendszer létezik szerte a világban, amelynek a nyelvét ismerni kellett volna, és a rutintalanság miatt sokszor nem volt értékelhető eredmény. Olyan katalógust kerestem hát, amelynek nem túl bonyolult a keresési nyelve, de ugyanakkor nagy állományt tár föl, melyben nagy valószínűséggel megtalálom a keresett irodalmat. Ilyennek bizonyult a Library of Congress OPAC-ja, amelyet a legszívesebben használok, hiszen sokkal kényelmesebb böngészést tesz lehetővé, mint ha a Books in Print vaskos kötetét emelgetném. Elérése: [telnet dra.com](http://telnet.dra.com). További hasznos könyvtári címek találhatóak a korábban már említett BKE-s szerveren.

A könyvtári katalógusokon kívül más típusú adatbázisok is fellelhetők a hálózaton. A korábbi, pusztán az oktatást, kutatást segítő információk mellett kezd a háló is kommercializálódni, mind több az üzleti jellegű információt tartalmazó szerver. Ezek közül számomra leghasznosabbak a könyvkiadók adatbázisai, amelyekből könyvek és folyóiratok adatait egyaránt visszakereshetem, mégsem foglalnak helyet a polcon, mint nyomtatott változataik, a prospektusok, katalógusok. A kiadók is egyre differenciáltabb szolgáltatásra törekednek, egymással is versengve mind többet nyújtanak nekünk, felhasználóknak. A kiadóktól elvárható, hogy tájékoztassanak újdonságaikról, régebbi kiadványaikról, folyóirataikról, könyveikről. Komplettné könyvkatalógusaik sokrétű keresést is lehetővé tesznek, periodikáit pedig egyre több kiadó igyekszik tartalmilag is feltárni a füzetek tartalomjegyzékének közlésével. Óriási segítség lehet ez, ha más forrásból nem tudjuk a keresett cikket azonosítani. Újabban többször is előfordult nálam, hogy szerzői utasítást kértek olvasóink valamely folyóiratból. Ilyen módon gyorsan a kezükbe adhatom még abban az esetben is, ha az országba nem jár a folyóirat. Hozzá kell tennem azonban, hogy ezek megtalálása esetleges. Néhol található a tartalomjegyzéken kívül kivonat is a cikkekről, de találtam olyat is, ahol még a folyóirat impakt faktora is fel van tüntetve. Elektronikus postán kapcsolatba lehet lépni a kiadóval, kérhető tőlük mutatószám, sőt a megrendelés is online feladható. Ezek az információforrások sikerrel használhatók a mindennapi tájékoztatásban is.

Könyvkiadók az alábbi címeken érhetőek el:

www.elsevier.com	Elsevier
www.springer.de	Springer
www.wkap.nl	Kluwer

www.annurev.org	Annual Review sorozat
www.lrpublish.com	Lippincott-Raven
www.bookshop.co.uk/	BIOS
www.beckman.com	Beckman
www.oup.com	Oxford University Press
www.wilkins.com	Williams and Wilkins
www.mosby.com	Mosby
www.ama-assn.org	American Medical Association, a JAMA és az Archives of... sorozat kiadója
www.cup.cam.ac.uk	Cambridge University Press
www.apnet.com	Academic Press
www.heinemann.co.uk	Heinemann

A legrangosabb természettudományi lapok közül pl. a *Nature* a www.nature.com címen, a *Science* a www.science.com, a *British Medical Journal* a www.bmj.com, a *Clinical Chemistry* tartalomjegyzékkel együtt a www.aacc.org címen található meg. Érdemes igénybe venni a keresőszerverek segítségét is (www.yahoo.com, altavista.digital.com), mert rajtuk keresztül még számtalan folyóiratot találhatunk a hálózaton.

Dokumentumszolgáltatás

Könyvtárközi e-mail útján magyar könyvtárakban

1994-ben a Katalisten tettem közzé egy körkérdest arról, hogy mely könyvtárak mutatnának hajlandóságot arra, hogy kéréseket küldjenek és fogadjanak e-mailen. Az ötlet mögött az a cél állt, hogy némileg lecsökkentsem a bonyolult adminisztrációt, minimálisra szorítsam az olyan mechanikus, időrabló munkát, mint pl. a kérelmek és borítékok gépelése. Korábban csak a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárában létezett egy ELLA postafiók, amelyre könyvtárközi kéréseket küldhettünk, ezt követően azonban 4-5 könyvtár között megindult az elektronikus levélforgalom. Ahogy az Internet elérhetővé vált a nagyobb könyvtárak termináljairól, mind többen kapcsolódtak be ebbe az új típusú szolgáltatásba. A részt vevő könyvtárak száma ma húszon felül van. Az 1996-os év elejére valamennyi magyar orvostudományi egyetem könyvtára bekapcsolódott, és a kezdeti esetenkénti használat után már rendszeresen kérünk, illetve kapunk egymástól cikkeket. A könyvtárközi kölcsönzés gyorsabb, megbízhatóbb lett ezáltal, a cikkek beérkezési ideje lerövidült, és úgy érzem, a könyvtárak egyéb irányú kapcsolatainak is jót tett a levelezés. Állandó összeköttetés-

ben vagyunk, ha szükséges, egymás tájékoztatási kérdéseiben is segítünk. Sürgős kérések esetén eddig csak telefonon tudtunk cikkmásolatot kérni, most már erre sincs szükségünk, mert tudom, hogy a kollégák rendszeresen figyelik postájukat, és azonnal tudnak reagálni az expressz kérésekre. Az igényelt másolatok hamarabb érkeznek be, mint a hagyományos utat követve, ugyanakkor elmarad a manuális munka nagy része és a posta-költség.

Az orvosegyetemek mellett a Richter és a Chinoi gyógyszergyárak is gyors és megbízható partnerek, amelyekre mindig lehet számítani. Külön szerencse számunkra, hogy többnyire azok a könyvtárak vállalták ezt a szolgáltatást, amelyekkel gyűjteményük jellege miatt amúgy is intenzív könyvtárközi forgalmat bonyolítottunk le. 1996 első öt hónapjában az addig továbbított 1485 kérésből 337-et küldtem el ilyen módon, ezek beérkezési aránya 85%-os, jónak mondható. Ha a teljesítésnek akadálya van, arról is hamarabb kapok visszajelzést, mint hagyományos úton.

Kapcsolat külföldi könyvtárakkal

Hagyományosan az Országos Széchényi Könyvtár szerzi be azokat a dokumentumokat, amelyek magyar könyvtárak állományában nem találhatóak meg. Az általuk nyújtott szolgáltatás pontos, olvasóinknak azonban sokszor nincs türelmük kivárni a két-három hónapos várakozási időt, hiszen a beteg az osztályon fekszik, a publikációt meghatározott időre le kell adni, vagy a kísérlet adott szakaszában kellene az irodalom. Ilyen esetekben közvetlen úton kérünk számunkra másolatot nagy külföldi könyvtáraktól. Régi keletű kapcsolatunk van a British Libraryvel, de a kéréseket mind ez idáig nem sikerült elektronikus útra terelnünk. Újabb kapcsolat fűz a holland királyi könyvtárhoz, az ő gyűjteményük orvosi-biológiai jellegű, így klinikai jellegű folyóiratokat nem tartanak, ezért elsősorban az elméleti kutatásokhoz nyújt segítséget a tőlük kapott irodalom. WWW szerverük címe www.library.knaw.nl, itt található folyóirat-katalógusuk elektronikus formában, valamint egy kérőlap, amelyen elküldhető a másolatigénylés. A kért cikkek általában 2-3 héten belül megérkeznek, de faxon gyorsabban is küldenek cikket, igen borsos áron.

Másolatküldő szolgáltatások

A könyvtárközi kölcsönzés sajnos nem a leggyorsabb szolgáltatás, az olvasó türelmetlen, azonnal kézbe szeretné venni a kért anyagot, amely azonban sokszor csak hónapok múlva érkezik meg. A szolgáltatásban részt vevők nem egyformán érdekeltek a gyors teljesítésben, sok helyen nincs rá külön munkaerő, szűkös a máso-

lasi kapacitás, intézeti, tanszéki könyvtárak polcain van a lap, vagy kikölcsonözve, esetleg tartós letétként, netán elveszett. Az olvasók nehezen értik meg, hogy miért nem küldik azonnal az általuk kért dokumentumot. A hiányosan vagy rosszul megadott hivatkozások is lassítják a beszerzést. A gyors beszerzés néha sokat ér, az extra szolgáltatásokért egyes esetekben hajlandók fizetni is. A faxon érkezett cikkek költségét pl. mi nem vállalhatjuk, de nagyon ritka az is, hogy telefonon kérünk. Többször fordultak már hozzánk nem az egyetemünkön dolgozó olvasók is kérésekkel. Nekik abban az esetben hoztunk cikket, ha az összes költséget hajlandók vállalni. Egyre nőnek tehát az igények, amelyekkel a könyvtárak hagyományos szolgáltatásai nem képesek lépést tartani. Hiányzik az összefogás, nem megfelelő az állományvédelem, és emiatt előtérbe kerülhetnek azok a szolgáltatók, amelyek ugyan nagyobb összegért, de gyorsan és pontosan szolgáltatnak. Nálunk még nem sok példa van erre, mert a fizetőképesség kereslet szűk, de külföldön a számuk egyre nő. Erre alkalmas szolgáltatást nyújt a MEDINFO az ADONIS nevű teljes szövegű adatbázisból, amelyben megtalálható az orvostudomány és határterületei 600 kurrens folyóirata közleményeinek teljes szövege, helyben kinyomtatható formában. Ez az adatbázis kiküszöböli mindazokat a tényezőket, amelyek a könyvtárak gyors másolatszolgáltatását meggátolják, hátránya azonban a rendkívül magas előfizetési díj, amely a többi könyvtár számára elérhetetlenné teszi. Az ADONIS-ból cikket is csak extra szolgáltatás feltételei mellett kérhetünk, hiszen ennek ára is borsos, 5–10 dollár. A lehetőség azonban fennáll, nemcsak a könyvtárak, hanem az egyéni felhasználók számára is.

1994-ben három hetet töltöttem Kölnben, Németország központi orvosi könyvtárában. Könyvtárunk magára vállalta, hogy az orvostudomány területén megjelenő minden lényeges folyóiratot beszerzi, azt őrzi, és abból szolgáltat. A másolókapacitás elegendő, folyóirat-kölcsönzés nincs, jól szervezetten működik a hagyományos szolgáltatás. Emellett azonban kiépítették a gyors szolgáltatás feltételeit is, a kéréseket üzembesz faxgépek várják, amelyeken keresztül 1-2 órán belül megküldik a cikkmásolatot. Online kapcsolatban vannak a német dokumentációs intézettel, a DIMDI-vel, ahonnan számítógépen érkeznek a sürgős kérések, előre megadott formátumban. Emellett postán is futnak be speciális kérőlapokon másolat-kérések, amelyeket szintén néhány órán belül teljesítenek, igény szerint postán vagy faxon. Ottjártamkor is érkezett egy budapesti kórháztól faxon kérés. Ezek díjtétele a normál kérés többszöröse, igénybe vevői pedig nem elsősorban a könyvtárak, hanem gyógyszergyárak, magánszemélyek. Az ADONIS előfizetése német viszonyok

között is drága, a kölni könyvtáron kívül csak néhány gyógyszeripari cég tudta megvásárolni, amelynek megér ennyit a friss információ.

Léteznek az Interneten elérhető másolatküldő szolgáltatások is. Jellemzőjük, hogy az adatbázis egy része szabadon elérhető, nem szükséges hozzá regisztráció, de alkalmas arra, hogy felkeltse az érdeklődést. Ilyen az *Uncover* adatbázis, amely több ezer folyóirat tartalomjegyzékét rejtí magában, és ebben szerző, cím, tárgyszó alapján is megenged keresést. Elérése telnet-tel: **pac.carl.org**. Nem szükséges egyéni azonosítót megadni, de készíthetünk rajta saját profilt is, amely később is használható. A benne szereplő folyóiratok köre rendkívül gazdag, ezért főként akkor használom, amikor olyan határterületi lapból kérnek cikket, amelyet a Medline nem tár fel. A kikeresett közleményből másolat is kérhető elektronikus úton.

* * *

A fenti példák a mai helyzetet tükrözik, a világhálózatot, az információs szupersztrádát ma erre tudjuk használni, a lehetőségek pedig, amelyeket számunkra kínál, valószínűleg egyre bővebbek lesznek. A közeljövőben talán már a cikkmásolatokat sem kell postán küldeni, digitalizált formában továbbíthatjuk és fogadhatjuk őket. Ennek a feltételei azonban nagyon kevés helyen vannak meg. Ma még többnyire csak a távoli könyvtárak katalógusait használjuk, de már vannak biztató kezdeményezések arra is, hogy a virtuális könyvtárakban egész könyvekbe lapozhassunk bele a gépek segítségével.

Ma, amikor a könyvtárak átalakulóban vannak, tudnunk kell használni az Internet kínálta új eszközöket, hogy segítségükkel könyvtáraink a mai megváltozott olvasói igényeknek, és a holnapi kívánalmaknak is meg tudjanak felelni.

Beérkezett: 1996. VIII. 16-án.

Jelentkezési felhívás új könyvtárosasszisztens tanfolyamra az OMIKK-ban

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár új könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot indít, amelyre ezúton felvételt hirdet.

A tanfolyam a művelődési és közoktatási miniszter 10/1995. (IX. 22.) számú rendelete alapján szerveződik. Időtartama hozzávetőlegesen 1 év, féléves megosztással. Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül. Az új tanfolyam elnevezésben azonos ugyan a korábbi „könyvtárosasszisztens” tanfolyammal, de tartamában és képzési elismertségében nem. Rövidebb a képzési idő, szűkebb a tematika, következésképpen a képzési fokozat is alacsonyabb. Így a 2/1993. I. 30. MKM rendelete alapján végzett hallgató képzése „segédkönyvtáros”, amely az 1993. évi C törvény (Magyar Közlöny, 182. sz. II. rész, Jogszabályok) módosító rendelkezése szerint a „B2” fizetési osztálynak felel meg. Tanfolyamunkra elsősorban azoknak az érettségizett hallgatóknak a jelentkezését várjuk – **1997. január 10-ig bezárólag** –, akik a könyvtári munka gyakorlatát akarják rövid idő alatt elsajátítani.

A tanfolyam kezdési időpontja: **1997. február hó vége.**

A záróvizsgára előreláthatólag **1998. február** hónapban kerül sor.

A tanfolyam **részvételi díja** félévenként: 14 000,- Ft.

A **záróvizsga költsége** hallgatónként 2500–3000,- Ft között várható.

A foglalkozásokat hetenként egy alkalommal, várhatóan csütörtöki napokon tartjuk 8 órától 17 óráig. 12 órától 13 óráig ebédszünet. Felvételi vizsga nincs. A jegyzetellátás kölcsönzés formájában történik. A felvételtől mindenki írásbeli értesítést kap, és ezzel egy időben közöljük az oktatás indításának pontos idejét. A július–augusztusi hónapokban a tanítás szünetel.

Jelentkezésüket **írásban kérjük benyújtani** az alábbi címre:

Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár

1088 Budapest, Múzeum u. 17.

„Könyvtárosasszisztens-képzés 1997”

Érdeklődni lehet személyesen vagy telefonon: 138-2300/154 m. hétfőn és csütörtökön 9–12 óráig **Mártván Gyulánál.**